

1.2 ПОНЯТТЯ, СКЛАД, ЗАДАЧІ І СТРУКТУРА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

- **Агропромисловий комплекс та його завдання**
- **Місце АПК в економіці країни**
- **Сфери АПК**
- **Заходи щодо підвищення ефективності АПК**

У кожній державі, в будь-якому суспільстві сільське господарство є життєво необхідною галуззю народного господарства, оскільки зачіпає інтереси буквально кожної людини. Адже нині понад 80% фонду споживання формується за рахунок продукції сільського господарства. Тому виробництво її є найпершою умовою існування людства.

Однак для України, яка стала на шлях ринкової економіки, сільське господарство має особливо велике значення тому, що воно є однією з найбільших галузей народного господарства. Про це свідчить низка важливих макроекономічних параметрів. Найважливішим серед них є частка сільського господарства у валовому і внутрішньому продукті держави (ВВП). З 1990 року вона впала з 24,4% – 12,8%. Таке істотне зниження внеску галузі у створення ВВП пояснюється переважно ціновим фактором.

Ціни на промислову продукцію стали вільними з самого початку переходу до ринкової економіки і зростали значно вищими темпами порівняно з цінами на сільськогосподарську продукцію, які стримувались адміністративними важелями. Саме за таких “ножиць цін” частка галузі у ВВП є нині істотно заниженою.

Про місце галузі в економіці країни засвідчує і той факт, що сільське населення України становить 15,8 млн. чоловік, або 32% від загальної кількості населення. В сільському господарстві зайнято 4,9 млн. чоловік, тобто 23,0% від усіх зайнятих. Споживачі зараз витрачають переважну частку своїх доходів на придбання продуктів харчування і товарів широкого вжитку, виготовлених із сільськогосподарської сировини.

Сільське господарство відіграє винятково важливу роль як каталізатор розвитку ринкової економіки. Ринкова

економіка – це одне з найвидатніших досягнень світової цивілізації, це природне середовище людства і взаємодії товаровиробників, середовище, якому притаманні певний порядок і саморегуляція завдяки дії основного закону – попиту і пропозиції. В становленні ринкової економіки України ця галузь, враховуючи її масштаби, може відіграти (і вже частково відіграє) виключно важливу роль завдяки своїм специфічним властивостям:

Сільське господарство є висококонкурентною галуззю, оскільки в ній діє біля 16,0 тисяч незалежних підприємств ринкового типу, що виробляють переважно ті самі товари. За такої значної кількості підприємств кожне з них постачає на ринок лише невелику частку певного виду сільськогосподарської продукції від загального обсягу її продажу. Це і є тією першопричиною, що породжує високу конкурентність між сільськими товаровиробниками і водночас ставить заслін будь-якому монополізму в аграрній сфері. В результаті створюється ринкове середовище, що стимулює розвиток також в інших секторах економіки.

Сільське господарство України в недалекій перспективі може стати одним з головних джерел й експорту. Цьому сприяють і великі масштаби сільськогосподарського землекористування і родючі землі. У поєднанні з працьовитістю українського народу це виводить Україну на одне з провідних місць за аграрним потенціалом. У перспективі Україна може не лише повністю забезпечити власні потреби в сільськогосподарській продукції, а й істотно збільшити свій експортний потенціал. Таким чином, сільське господарство може і повинно стати галуззю, що відіграватиме винятково важливу роль у процесі входження України у світовий ринок.

Виробництво у всіх сферах і галузях агропромислового комплексу має бути спрямоване на підвищення економічної ефективності, максимум, кінцевого продукту на одиницю поточних витрат і виробничих ресурсів.

Соціально-економічна ефективність агропромислового комплексу характеризується рівнем споживання продуктів

харчування і товарів широкого вжитку з сільськогосподарської сировини на душу населення.

Співвідношення галузей, які приймають участь у виробництві продукції харчування і непродовольчих предметів споживання, складають галузеву структуру агропромислового комплексу.

Агропромисловий комплекс представляє собою сутність галузей народного господарства, пов'язаних з розвитком сільського господарства, обслуговування його виробництва і доведення сільськогосподарської продукції до споживача.

Головна задача агропромислового комплексу заключається в максимальному забезпеченні потреби населення в продуктах харчування і товарах народного споживання. До складу агропромислового комплексу входять тільки галузі технологічно і економічно пов'язані і які безпосередньо приймають участь як в процесі виробництва, так і в доведенні кінцевої продукції до споживача.

Агропромисловий комплекс включає 3 сфери:

I сфера складається із галузей, які забезпечують агропромисловий комплекс засобами виробництва та виробничо-технічним обслуговуванням сільського господарства. До цієї сфери входять також тракторне і сільськогосподарське машинне будівництво, продовольче машинобудівництво, виробництво мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин, мікробіологічна промисловість, ремонт сільськогосподарської техніки, капітальне будівництво в агропромисловому комплексі.

Від їх діяльності залежить ритмічність, потоковість і масовість виробництва сільськогосподарської продукції і кінцевого продукту.

До II сфери входять підприємства і організації, які безпосередньо займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. (Приклад, структура господарств після реформування). Виробляє до 48% кінцевої продукції.

Кінцева продукція сільськогосподарського виробництва – це продукція рослинництва і тваринництва, яку вона постачає для споживання і переробки. Водночас кінцеві результати сільськогосподарського виробництва є проміжними для агропромислового комплексу.

Кінцевий продукт агропромислового комплексу – це вся маса продукції, яка створена за рік і надійшла в особисте або виробниче споживання. У натуральній формі цей продукт включає: продукцію сільського господарства, що безпосередньо знаходить для споживання без промислової переробки, продовольчі і непродовольчі предмети споживання з сільськогосподарської сировини; сільськогосподарську продукцію і предмети її переробки, що надходять у державні фонди і для виробничого використання галузями, які входять до складу агропромислового комплексу.

Кінцевий продукт агропромислового комплексу у вартісній формі включає: чистий продукт, створений у галузях агропромислового комплексу; амортизаційне відрахування від вартості основних виробничих фондів інтегрованих галузей агропромислового комплексу; вартість предметів праці і виробничих послуг, одержаних від галузей, що виробляють засоби виробництва.

Кінцева продукція агропромислового комплексу – це завершальна стадія руху сільськогосподарської продукції до споживача. В її створенні беруть участь усі галузі агропромислового комплексу.

До III сфери входять галузі і підприємства, які забезпечують заготівлю, переробку сільськогосподарської продукції і доведення її до споживача. Тут зосереджена харчосмакова, м'ясна і молочна, рибна, мукомольно-купова, комбікормова промисловість. Частково сюди включається легка промисловість з переробки сільськогосподарської сировини, торгівля продовольчими товарами і громадське харчування.

Теоретично кожна з цих сфер, що охоплює кілька галузей і велику кількість підприємств, об'єднань, фірм і т.п. має бути,

по-перше, взаємобалансованою та взаємоузгодженою, як технологічно, так і економічно. Практично в індустріально розвинутих країнах усі сфери національних агропромислових комплексів настільки тісно і нерозривно поєднані між собою, що такий поділ має суто умовний характер, тобто ці сфери є типовими складовими частинами єдиного цілого агропромислового комплексу.

Одночасна відносна відокремленість агропромислового комплексу по мірі прискорення темпів МТП стає дедалі більш стійкою, а його структура зазнає радикальних змін, насамперед стосовно частки власне сільського господарства в ньому. Проте загальна залежність ефективності функціонування агропромислового комплексу від усієї економіки, макроекономічної політики, безперечно зростає.

Що стосується особливості розвитку агропромислового комплексу України, його окремих сфер, то слід вказати на кілька істотних моментів: агропромислове виробництво в нашій країні є надто ресурсномістким: тут сконцентровано понад третину всіх виробничих ресурсів суспільства. За обсягом і чисельністю використовуваних природних (земельних, водних) та трудових ресурсів в сільському господарстві національний агропромисловий комплекс є унікальним у Європі.

Ситуація в агропромисловому комплексі безпосередньо впливає на соціальну обстановку в суспільстві, та на продовольчу безпеку країни.

Здійснення ринкових перетворень у народному господарстві, аграрної та земельної реформи, організаційних і структурних трансформацій у вітчизняному агропромисловому виробництві, на жаль, не призвели до позитивних зрушень.

Надзвичайно несприятлива і катастрофічна ситуація склалася з ресурсозабезпеченням практично всіх сфер та організаційних форм господарювання в агропромисловому комплексі. Виробничо-ресурсний потенціал постійно втрачає свої відтворювальні можливості, зношується та скорочується, оскільки реноваційні процеси зведені на нівець, а новітні

досягнення машинно-тракторного парку майже не використовуються. Не зважаючи на те, що зношеність основних засобів праці становить більше 50%, в харчопереробних галузях – біля 50%, машинобудівельних галузях, які обслуговують продовольчу сферу – біля 70%, і в сільгоспбудівництві – понад – 50%, загальний коефіцієнт оновлення основних фондів в агропромисловому комплексі знаходяться на рівні 1%. Повністю затухає інноваційна діяльність в усіх ланках агропромислового виробництва. На 1 грн. продукції сільського господарства капітальні вкладення зменшились більше 15 раз. Виснажуються та деградують сільськогосподарські землі, падає родючість ґрунтів, а землеохоронні та землемеліоративні роботи майже не проводяться. Особливо критичним є стан у гідромеліорації та водному господарстві. Практично повністю припинилося будівництво зрошувальних та осушувальних систем.

Гостра і надзвичайна фінансово-економічна криза поставила національний агропромисловий комплекс у надзвичайно важке становище. Він втрачає можливість навіть до простого відтворення ресурсного потенціалу, а його структурна розбалансованість та дефіцит окремих виробничих ресурсів, насамперед матеріально-технічних й енергетичних призводить до неефективного використання навіть того, що є.

Водночас необхідно усвідомити, що без високо розвинутого агропромислового комплексу Україна не може існувати як незалежна та розвинута країна, і без ефективної агропромислової інтеграції ми не зможемо випускати високоякісну та конкурентоспроможну продовольчу продукцію.

Проблема формування раціональних ресурсних потенціалів, високоефективного їх використання, а також оптимального забезпечення виробничими ресурсами всіх сфер агропромислового комплексу належить до числа гострих, складних і надзвичайно актуальних як у науковому, так і особливо практичному плані.

Для підвищення ефективності агропромислового комплексу необхідно удосконалити взаємовідносини між ланками і підрозділами агропромислового комплексу.

Безпосередньо в сільському господарстві для збільшення виробництва потрібно реалізувати наступні заходи:

- провести фінансове оздоровлення, в тому числі за рахунок реструктуризації заборгованості сільськогосподарських товаровиробників бюджетам усіх рівнів, державним позабюджетним фондам, постачальникам паливно-енергетичних ресурсів;

- прискорити розробку та впровадження нових механізмів господарювання, які б забезпечували адаптацію підприємств до ринкових умов;

- створити економічні умови для оптимізації цінових співвідношень між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки країни;

- створити державні резервні продовольчі фонди, і в першу чергу зерна, та організувати державне регулювання їх ринків;

- створити спеціалізовану фінансову систему обслуговування товаровиробників АПК;

- забезпечити мобілізацію державних кредитних ресурсів та створити відповідні умови для залучення приватних інвестицій у виробництво сільськогосподарської техніки, розширення лізингу на сприятливих умовах;

- відновити з урахуванням ринкових відносин систему страхування в сільському господарстві;

- розробити заходи щодо відновлення технічної оснащеності сільського господарства.

Слід підкреслити, що дещо з наміченого вдалося реалізувати, що зумовило позитивну динаміку розвитку АПК. Важливо, що держава при формуванні свого продовольчого ринку надає пріоритет розвитку власного виробництва. Україна вже зараз за рахунок власного виробництва повністю забезпечує внутрішні потреби у таких продуктах, як зерно,

м'ясо та молокопродукти, цукор, овочі, плоди, картопля, рослинна олія та ін. Проте належить запроваджувати додаткові заходи по відновленню спеціалізованих зон виробництва цих продуктів, здійснювати зважений торговий протекціонізм, який би виключав демпінг на внутрішньому ринку та недобросовісну конкуренцію.

На державному рівні потрібно також підтримувати технологічне переозброєння переробної промисловості полегшеними процедурами за рахунок імпортного обладнання для цих підприємств. Це прискорить розвиток ринкової інфраструктури з метою підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. Потрібно також відновити на новій технологічній базі потужності підприємств тракторного та сільськогосподарського машинобудування. Крім того, з міжнародними корпораціями, які вже освоїли ринок України, потрібно розвинути довгострокові партнерські взаємовідносини, укласти стратегічні альянси для виробництва запасних частин та переносу максимальної частини відновлюваного процесу в нашу країну.

Серйозні зміни потрібно здійснити на ринку мінеральних добрив та хімічних препаратів. Для цього потрібно запровадити гнучке регулювання рівня експортних митних ставок і, з урахуванням змін світових цін, зробити внутрішній ринок як мінімум рівнопривабливим із зовнішнім. Необхідно також широко практикувати гнучкі митні сезонні режими з підвищенням експортних ставок у період пікового попиту на внутрішньому ринку.

Провідне місце має належати розвитку кооперації та агропромислової інтеграції, що є важливою умовою зниження втрат виробництва і обігу. Кооперація та інтеграція сприятиме підвищенню доходності всіх учасників процесу виробництва і переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також залученню інвестицій в аграрну сферу і відновленню потенціалу АПК.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що таке агропромисловий комплекс та які його завдання?
2. Яке місце займає сільське господарство в економіці України?
3. Назвіть сфери АПК.
4. Охарактеризуйте ресурсне забезпечення АПК.
5. Назвіть основні заходи щодо підвищення ефективності АПК України.